

dr JAN RZEPECKI
Centralny Instytut Ochrony Pracy
– Państwowy Instytut Badawczy

Ogólne zasady ubezpieczenia wypadkowego w krajach Unii Europejskiej

Ubezpieczenie wypadkowe w większości krajów Unii Europejskiej odgrywa podstawową rolę w zwalczaniu zagrożeń zawodowych i ograniczaniu ich skutków finansowych, jak również w ograniczaniu cierpień osób poszkodowanych i zapewnieniu środków egzystencji im oraz ich rodzinom. W artykule przedstawiono ogólne zasady funkcjonowania ubezpieczenia wypadkowego w krajach Unii Europejskiej.

General rules of accident insurance in some European Union Member States

In most European Union Member States, accident insurance is a fundamental measure of controlling occupational hazards and their financial consequences as well as reducing the suffering of injured persons. Furthermore, accident insurance is to provide accident victims and their families with means of subsistence. The article presents the scope, organization forms, some basic objectives and financing rules of accident insurance systems in European Union Member States.

Wstęp

Ubezpieczenie wypadkowe, tj. ubezpieczenie od następstw wypadków przy pracy i chorób zawodowych, zostało wprowadzone po raz pierwszy w Rzeszy Niemieckiej przez Bismarcka w latach 80. XIX wieku. Ubezpieczenie wypadkowe w okresie ponad 100-letniego funkcjonowania przeszło znaczącą ewolucję, zarówno co do zakresu podmiotowego, jak i przedmiotowego oraz sposobu realizacji swoich podstawowych zadań i form finansowania. Dzięki tym ewolucyjnym zmianom ubezpieczenie wypadkowe w większości krajów Unii Europejskiej (UE) odgrywa podstawową rolę w zapobieganiu zagrożeniom zawodowym i ograniczaniu ich następstw oraz związanych z nimi skutków finansowych, jak również w ograniczaniu cierpień osób poszkodowanych i zapewnieniu środków egzystencji im oraz ich rodzinom.

Celem tego artykułu jest przedstawienie roli, form organizacji, zadań oraz metod finansowania ubezpieczenia wypadkowego.

Zakres ubezpieczenia wypadkowego

Ubezpieczeniem od następstw wypadków przy pracy i chorób zawodowych w większości krajów UE objęci są obowiązkowo wszyscy pracownicy zatrudnieni zarówno w sektorze prywatnym, jak i publicznym. Właściciele zatrudniający pracowników najemnych

oraz osoby prowadzące działalność gospodarczą na własny rachunek są objęci w niektórych krajach (np. w Austrii, Luksemburgu, Szwecji) obowiązkowym ubezpieczeniem wypadkowym, natomiast w innych krajach (np. we Francji, w Finlandii, Niemczech, Portugalii) nie są oni wprawdzie objęci tym ubezpieczeniem obowiązkowo, ale mogą się ubezpieczyć dobrowolnie od następstw wypadków przy pracy i chorób zawodowych [1].

W krajach UE funkcjonują zróżnicowane systemy ubezpieczenia wypadkowego. W takich krajach, jak Dania, Luksemburg czy Szwecja wszystkie grupy pracowników objęte są ogólnie obowiązującym systemem ubezpieczenia wypadkowego. Jednak w większości krajów, obok ogólnie obowiązującego systemu ubezpieczenia wypadkowego, funkcjonują odrębne systemy ubezpieczenia wypadkowego obejmujące niektóre, wybrane grupy zatrudnionych, nie objętych ogólnym systemem.

Przykładem takiej grupy mogą być pracownicy służby cywilnej oraz funkcjonariusze państwowi w Belgii, Finlandii i Portugalii.

We Francji odrębnym systemem ubezpieczenia wypadkowego są objęci nie tylko pracownicy służby cywilnej oraz funkcjonariusze państwowi, lecz także znaczna część pracowników takich sektorów publicznych, jak: górnicy, marynarze, pracownicy kolei francuskich (SNCF), pracownicy paryskiego systemu transportu publicznego (RATP) czy in-

stytucji zarządzającej we Francji dostawą gazu i elektryczności (EDF-GDF).

W Hiszpanii z kolei, odrębnym systemem ubezpieczeniowym objęci są rolnicy, górnicy, pracownicy kolei oraz pomoce domowe.

W Niemczech oraz Austrii istnieje odrębny system ubezpieczeń w sektorze rolnictwa.

We Włoszech odrębnymi systemami ubezpieczenia wypadkowego są objęci marynarze i rybacy (system IPSEMA), kadra kierownicza przedsiębiorstw rolnych i leśnych (system ENPAIA) oraz strażacy i siły zbrojne.

W niektórych krajach, np. w Austrii, Luksemburgu i Niemczech obowiązkowym ubezpieczeniem wypadkowym zostały po II wojnie światowej objęte dzieci w wieku przedszkolnym, uczniowie i studenci.

W większości krajów UE ubezpieczenie wypadkowe obejmuje wypadki przy

- prywatne firmy ubezpieczeniowe
- odrębne instytucje ubezpieczenia wypadkowego (system ubezpieczenia społecznego)
- wydzielone ubezpieczenie wypadkowe w ramach instytucji ubezpieczenia społecznego realizującej także zadania m.in. z zakresu ubezpieczenia emerytalnego i rentowego (odrębny fundusz i składka)
- brak wydzielonego ubezpieczenia wypadkowego

Rys. Organizacja ubezpieczenia wypadkowego w krajach UE

pracy oraz choroby zawodowe. Ochroną ubezpieczeniową w krajach UE (z wyjątkiem Danii i W. Brytanii) objęte są na tych samych zasadach także wypadki w drodze do i z pracy. Wypadki przy pracy, w drodze do i z pracy oraz choroby zawodowe nabierają charakteru ryzyka ubezpieczeniowego, gdy powodują niezdolność do pracy, niepełnosprawność lub śmierć.

Ogólna definicja wypadku przy pracy jest bardzo podobna w różnych krajach UE. Wypadek zawsze dotyczy urazu jako skutku nagłego, bezpośredniego czy pośredniego zdarzenia wywołanego przyczyną zewnętrzną, który następuje w wyniku lub przy okazji wykonywania pracy.

Organizacja ubezpieczenia wypadkowego

We wszystkich krajach UE funkcjonują przepisy zapewniające osobom poszkodowanym lub ich rodzinom świadczenia z tytułu urazów doznanych w wyniku wypadków przy pracy oraz chorób zawodowych. Jednakże nie we wszystkich krajach ubezpieczenie wypadkowe występuje jako wydzielone. Dotyczy to takich krajów UE, jak Wielka Brytania, Irlandia i Holandia (rys.). W pozostałych 12 krajach UE ubezpieczenie wypadkowe występuje w formie wyodrębnionej, charakteryzującej się oddzielnym funduszem i składką. Jest ono realizowane w ramach publicznego systemu ubezpieczeń społecznych, bądź przez instytucje prywatne.

W krajach UE występują dwie formy organizacyjne ubezpieczenia wypadkowego funkcjonującego w ramach publicznego systemu ubezpieczeń społecznych. Pierwsza z nich polega na wyodrębnieniu ubezpieczenia wypadkowego w formie oddzielnego funduszu i odrębnej składki, a zadania tego ubezpieczenia realizowane są przez instytucje ubezpieczenia społecznego obok pozostałych ubezpieczeń społecznych (np. ubezpieczenie emerytalne i rentowe). Ta forma organizacyjna, typowa dla Szwecji, występuje także w Polsce.

Druga forma organizacyjna ubezpieczenia wypadkowego, funkcjonującego w ramach publicznego systemu ubezpieczeń społecznych, polega na wyodrębnieniu ubezpieczenia wypadkowego w formie oddzielnej instytucji. Ubezpieczenie to charakteryzuje się zwłaszcza utrzymywaniem odrębnego, samofinan-

sującego się funduszu oraz związanej z nim odrębnej składki. Ubezpieczenie to realizowane jest ponadto przez instytucje publiczne, w których pracodawcy mają obowiązek ubezpieczenia wszystkich zatrudnionych pracowników. Ten rodzaj ubezpieczeń, nienastawionych na osiągnięcie zysków, występuje w większości krajów UE i jest typowy m.in. dla Austrii, Niemiec, Francji, Włoch, Hiszpanii, Szwajcarii i Luksemburga [2].

Zupełnie inną formę organizacyjną, występującą m.in. w Danii, Finlandii i Grecji, stanowią prywatne komercyjne instytucje ubezpieczeniowe zajmujące się zwykle zarówno ubezpieczeniami gospodarczymi, jak i wypadkowymi.

Oryginalne systemy ubezpieczenia wypadkowego funkcjonują także w Belgii i Portugalii, gdzie ubezpieczenie z tytułu chorób zawodowych zapewniają instytucje publiczne, podczas gdy ubezpieczeniem od następstw wypadków przy pracy zarządzają prywatne firmy ubezpieczeniowe [3].

W Niemczech ubezpieczenie wypadkowe zarządzane jest przez 35 Kas Ubezpieczenia Wypadkowego Przemysłu i Handlu (BG) o charakterze branżowym, 21 Rolniczych Kas Ubezpieczenia Wypadkowego mających strukturę regionalną oraz 55 Kas Ubezpieczenia Wypadkowego Pracowników Służb Publicznych. [4].

We Francji ogólnie obowiązujące ubezpieczenie wypadkowe zarządzane jest przez Krajową Kasę Pracowniczych Ubezpieczeń Chorobowych (CNAM), w ramach której funkcjonuje 16 Regionalnych Kas Ubezpieczeń Chorobowych (CRAM) i 129 Kas Ubezpieczeń Chorobowych szczebla podstawowego.

Wiele systemów ubezpieczenia wypadkowego, funkcjonujących w krajach UE w ramach systemu ubezpieczeń społecznych, jest zarządzanych przez przedstawicieli partnerów społecznych (pracodawców i pracowników) oraz przedstawicieli państwa. Samorządne instytucje ubezpieczeniowe administrowane pośrednio przez państwo odpowiadają potrzebom praktyki – są one ekonomiczne, nienastawione na zysk i są zainteresowane utrzymywaniem kosztów na możliwie niskim poziomie. Instytucje te stwarzają ponadto możliwość wykorzystywania doświadczeń zarówno pracodawców, jak i ubezpieczonych, co w rezultacie powoduje, iż są w stanie znacznie skuteczniej realizować swoje podstawowe zadania.

Zadania ubezpieczenia wypadkowego

Zadaniem ubezpieczenia wypadkowego jest głównie wypłacanie świadczeń pieniężnych ubezpieczonym lub członkom ich rodzin. Ponadto, do podstawowych zadań tego ubezpieczenia należy działalność prewencyjna oraz rehabilitacja medyczna i zawodowa.

Działalność prewencyjna, obejmująca zapobieganie wypadkom i chorobom zawodowym, to nie tylko techniczny nadzór i ochrona pracownika w miejscu pracy, ale także coraz ważniejsze zadanie wpływania na świadomość występowania ryzyka w środowisku pracy i edukowania, zarówno pracodawców, jak i pracowników w celu zachęcania ich do stosowania bezpiecznych metod pracy.

Podstawowy instrument prewencyjny stosowany przez instytucje ubezpieczenia wypadkowego stanowią bezpłatne konsultacje i doradztwo udzielane przedsiębiorstwom. Działania prewencyjne obejmują ponadto: opracowywanie branżowych przepisów w zakresie bhp oraz finansowanie prac badawczych dotyczących analizy i ograniczenia zagrożeń zawodowych.

Instytucje ubezpieczenia wypadkowego stosują instrumenty ekonomiczne mające na celu stymulowanie działań prewencyjnych w przedsiębiorstwach. Podstawowym takim instrumentem jest system podwyższania i obniżania składek na ubezpieczenie wypadkowe płaconych przez przedsiębiorstwa w ramach danej działalności. Inną formę propagowania idei prewencji stanowi przyznawanie przez instytucje ubezpieczeniowe dotacji dla tych przedsiębiorstw, które inwestują w prewencję. Taka praktyka istnieje np. we Francji, w Belgii, Finlandii oraz we Włoszech.

Zadaniem ubezpieczenia wypadkowego jest także **rehabilitacja medyczna i zawodowa**, której celem jest jak najszybsze – pełne lub częściowe – przywrócenie zdrowia ubezpieczonemu, a następnie ułatwienie mu powrotu do pracy zawodowej. Zadanie to jest zgodne z zasadami zawartymi w konwencji nr 121 Międzynarodowej Organizacji Pracy z 1964 roku dotyczącej świadczeń z tytułu wypadków przy pracy i chorób¹.

¹ Zagadnienia prewencji i rehabilitacji w ubezpieczeniu wypadkowym omówione zostaną w jednym z kolejnych numerów BP

Świadczenia pieniężne przysługują ubezpieczonym, którzy doznali uszczerbku na zdrowiu wskutek wypadku przy pracy lub choroby zawodowej oraz członkom rodzin osób zmarłych w wyniku tych zdarzeń. Świadczenia te obejmują głównie zasiłki chorobowe z tytułu czasowej niezdolności do pracy, świadczenia z tytułu trwałej niezdolności do pracy oraz świadczenia przysługujące członkom rodziny w przypadku śmierci ubezpieczonego z powodu wypadku przy pracy lub choroby zawodowej.

Świadczenia pieniężne w postaci zasiłków chorobowych są wypłacane przez instytucje ubezpieczeniowe, jeśli w wyniku wypadku miał miejsce uraz, w którego następstwie ubezpieczony jest objęty ochroną ubezpieczeniową. W tym zakresie są stosowane różne rozwiązania. Na przykład we Francji i Hiszpanii wymienione świadczenia przysługują z ubezpieczenia wypadkowego następnego dnia po wypadku. W innych krajach są wypłacane dopiero po pewnym okresie, np. po trzech dniach we Włoszech i Finlandii, piętnastu dniach w Szwecji lub 36 dniach w Niemczech.

Zasady przyznawania świadczeń pieniężnych z tytułu trwałej niezdolności do pracy są zróżnicowane w poszczególnych krajach. Główne kryterium przyznawania tych świadczeń stanowi stopień utraty zdolności do pracy. Uprawnienie do uzyskania świadczenia przysługuje np. we Francji już przy 1-procentowej utracie zdolności do pracy, we Włoszech i Finlandii przy 10%, a w Austrii i w Niemczech przy 20% utraty zdolności do pracy. Ponadto w Niemczech przyznanie renty następuje zawsze po zakończeniu rehabilitacji medycznej i zawodowej. Jeśli utrata zdolności do pracy wynosi 100%, wówczas ubezpieczony otrzymuje pełną rentę wynoszącą 2/3 jego rocznych zarobków brutto. Jeśli utrata zdolności do pracy jest częściowa, osoba ubezpieczona otrzymuje rentę częściową odpowiadającą stopniowi utraty zdolności do pracy.

Świadczenia przysługujące członkom rodziny z tytułu śmierci ubezpieczonego spowodowanej wypadkiem przy pracy, obejmują zasiłki pogrzebowe stanowiące pokrycie kosztów pogrzebu oraz renty rodzinne. Renty rodzinne przysługują zarówno małżonkom, jak i osieroconym dzieciom. Wysokość renty rodzinnej wynosi od 20% płacy osoby zmarłej w Austrii, do 30% płacy w Belgii, Danii, Francji, Niemczech i w Portugalii, do

40% w Finlandii i Szwecji oraz do 45% w Hiszpanii [5].

Finansowanie ubezpieczenia wypadkowego

W większości krajów UE ubezpieczenie wypadkowe finansowane jest głównie z odrębnych składek płaconych przez pracodawców. System finansowania ubezpieczenia wypadkowego ma na celu, w dłuższym okresie, zapewnić równowagę między dochodami tego ubezpieczenia a jego wydatkami.

Dochody ubezpieczenia wypadkowego obejmują oprócz składek, m.in.: odsetki bankowe od ulokowanych przez firmę ubezpieczeniową kapitałów oraz dochody z regresu.

Wydatki instytucji ubezpieczenia wypadkowego składają się z następujących pozycji:

- świadczeń pieniężnych wypłacanych osobom poszkodowanym lub członkom ich rodzin
- funduszy przekazywanych innym instytucjom ubezpieczeniowym, szczególnie instytucjom zajmującym się ubezpieczeniem chorobowym (np. kasy chorych), realizującym na rzecz poszkodowanych świadczenia lecznicze, których koszt pokrywany jest przez ubezpieczenie wypadkowe
- kwot refundowanych szpitalom, instytucjom lub poszczególnym osobom, które dostarczyły poszkodowanym świadczenia rzeczowe lub pokryły koszty tych świadczeń, finansowanych zazwyczaj przez instytucje ubezpieczeń wypadkowych
- kwot na pokrycie kosztów prewencji lub usług pomocy technicznej, socjalnej, które realizowane są przez inne instytucje [6].

W dłuższym okresie wpływy instytucji ubezpieczeniowej muszą pokryć koszty związane m.in. z realizacją zadań ubezpieczenia wypadkowego i jego obsługą. W prywatnych firmach ubezpieczeniowych uzyskane wpływy powinny ponadto umożliwić wypracowanie zysku.

W zakresie sposobu zarządzania finansami ubezpieczenia wypadkowego stosowany jest system kapitałowy lub system repartycyjny.

System kapitałowy jest obecnie stosowany w ubezpieczeniu wypadkowym realizowanym jedynie przez prywatne, komercyjne firmy ubezpieczeniowe. W systemie tym składki są pobierane z góry, na podstawie wydatków zaist-

niałych w przeszłości. Prywatne firmy ubezpieczeniowe muszą w swoich kalkulacjach uwzględnić dużą rezerwę z uwagi na nieprzewidziane zdarzenia i dlatego wysoko oceniają koszty ryzyka, narzucając przedsiębiorstwom wysoką składkę. Środki, które pozostają firmom ubezpieczeniowym, są traktowane jako zysk lub są przeznaczane na inne cele. Podstawę planowania oraz kontroli realizacji wpływów i wydatków ubezpieczenia wypadkowego stanowi rachunek zysków i strat [7].

System repartycyjny polega na finansowaniu wydatków z tytułu wypadków i chorób zawodowych z bieżącej składki, przy uwzględnieniu pewnego funduszu rezerwowego. W systemie tym, podobnie jak w systemie kapitałowym, ma także miejsce staranne kalkulowanie dochodów i wydatków, jednak wyliczeń dokonuje się w odniesieniu do okresów krótszych, co ułatwia prognozowanie i wydatnie zmniejsza ryzyko. Instytucje ubezpieczenia wypadkowego nie nakładają na przedsiębiorstwa zbyt wysokiej składki. Korzystną stroną systemu repartycyjnego stanowi fakt, iż wysokość składek ustala się na podstawie rzeczywistych kosztów.

W większości państw UE, funkcjonuje system zróżnicowanych składek na ubezpieczenie wypadkowe, który dzięki uzależnieniu wysokości tych składek od poziomu bhp, stymuluje ponoszenie przez pracodawców dodatkowych nakładów na działalność profilaktyczną. Poziom bhp jest najczęściej oceniany na podstawie kosztów ponoszonych przez pracodawcę z tytułu wypadków przy pracy i chorób zawodowych oraz wskaźników częstości lub ciężkości wypadków przy pracy. W poszczególnych krajach UE funkcjonują różne metody różnicowania składek na ubezpieczenie wypadkowe².

Podsumowanie

Funkcjonujące w krajach UE ubezpieczenie wypadkowe odgrywa podstawową rolę zarówno w zapewnieniu osobom ubezpieczonym oraz członkom ich rodzin środków egzystencji, jak i w zwalczaniu zagrożeń zawodowych.

Ubezpieczenie to obejmuje na ogół wszystkich zatrudnionych pracowników, natomiast pracodawcy w niektórych krajach objęci są ubezpieczeniem wypadko-

² Zasady różnicowania składek na ubezpieczenie wypadkowe w krajach UE omówione zostaną w jednym z kolejnych numerów BP.

wym obowiązkowo, w innych natomiast mogą ubezpieczyć się dobrowolnie.

Ubezpieczenie wypadkowe, w większości państw UE obejmuje swoim zakresem przedmiotowym zarówno wypadki przy pracy i choroby zawodowe, jak również wypadki w drodze do i z pracy. Niektóre kraje stosują także inne rozwiązania polegające na wyłączeniu z ubezpieczenia wypadkowego wypadków w drodze do i z pracy lub na objęciu tym ubezpieczeniem także wypadków poza pracą.

Systemy ubezpieczenia wypadkowego, funkcjonujące w ramach systemów ubezpieczeń społecznych, są zarządzane przez przedstawicieli partnerów społecznych (pracodawców i pracowników) oraz przedstawicieli państwa. Samorządne instytucje ubezpieczeniowe administrowane pośrednio przez państwo odpowiadają potrzebom praktyki, gdyż są zainteresowane utrzymywaniem kosztów na możliwie niskim poziomie, a ponadto dają możliwość wykorzystywania doświadczeń zarówno pracodawców, jak i pracowników w realizowaniu zadań instytucji ubezpieczeniowych. Instytucje te spełniają swoje podstawowe funkcje w zakresie ubezpieczenia wypadkowego znacznie skuteczniej niż prywatne komercyjne firmy ubezpieczeniowe³.

Zadaniem ubezpieczenia wypadkowego jest głównie wypłacanie świadczeń pieniężnych ubezpieczonym lub członkom ich rodzin. Ponadto, do podstawowych zadań tego ubezpieczenia należy zapobieganie wypadkom przy pracy i chorobom zawodowym oraz rehabilitacja medyczna i zawodowa.

W większości krajów UE ubezpieczenie wypadkowe finansowane jest głównie z odrębnych składek płaconych przez pracodawców, zróżnicowanych w zależności od skutków zagrożeń, tj. wypadków przy pracy i chorób zawodowych w danej działalności oraz przedsiębiorstwie.

W wyniku realizacji zadań, zwłaszcza w zakresie prewencji i rehabilitacji, a także stosowania zróżnicowanych składek zachęcających przedsiębiorstwa do podejmowania dodatkowych działań na rzecz poprawy warunków pracy, ubezpieczenie wypadkowe w krajach Unii Europejskiej przynosi znaczne korzyści ekonomiczne, polegające m.in. na:

- poprawie warunków pracy w przedsiębiorstwach, a w jej wyniku zmniejszeniu kosztów wypadków przy pracy i chorób zawodowych ponoszonych przez przedsiębiorstwa, osoby poszkodowane i ich rodziny oraz całe społeczeństwo
- odciążeniu finansowym pozostałych działów ubezpieczeń społecznych, gdyż ubezpieczenie wypadkowe jest na ogół jedynym samofinansującym się działem
- obniżaniu przeciętnych stóp procentowych składek na ubezpieczenie wypadkowe w wielu krajach, w wyniku zmniejszenia kosztów tego ubezpieczenia
- ograniczeniu subwencjonowania branż i przedsiębiorstw, zwłaszcza o wysokim ryzyku zawodowym.

Na podstawie wieloletnich doświadczeń krajów UE można przewidywać, że podobne korzyści zostaną uzyskane w dłuższej perspektywie czasowej także w naszym kraju, dzięki nowemu systemowi ubezpieczenia wypadkowego obowiązującemu od 1 stycznia 2003 r. [9].

PIŚMIENNICTWO

[1] *Insurance against Occupational Risks: a Common Core with Variants*. Eurogip, European Forum, 1996

[2] Aulmann H., Römer H. *Die Systeme des Arbeitsschutzes in den Mitgliedsstaaten der Europäischen Gemeinschaft*. „Die BG” 1989, nr 7

[3] Bailey S., Jorgensen K., Koch C., Krüger W., Litske H. *An Innovative Economic Incentive Model for the Improvement of the Working Environment in Europe*. European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions, Dublin 1995

[4] Hoffmann B. *Arbeitsschutz und Unfallstatistik, Hauptverband der gewerblichen Berufsgenossenschaften*, Sankt Augustin 1991

[5] Bailey S. *Catalogue of Economic Incentive System for the Improvement of the Working Environment*. European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions, Dublin 1994.

[6] Andreoni D. *The cost of occupational accidents and diseases*, International Labour Office, Occupational Safety and Health series No 54, Geneva 1986

[7] Schulz U. *The financing of the Berufsgenossenschaften in Germany*. Hauptverband der gewerblichen Berufsgenossenschaften. Sankt Augustin, 1996

[8] Leleu J. *Insurance against accidents at work and occupational diseases: developments between 1992 and 2002*. Forum News No 19-10/2002 (<http://www.europeanforum.org>)

[9] Rzepecki J., Serafińska A. *Nowy system ubezpieczenia wypadkowego w Polsce*. „Bezpieczeństwo Pracy” 12 (389), 2003

³ W niektórych krajach, np. w Niemczech, pojawiają się ostatnio propozycje przekazania ubezpieczenia wypadkowego firmom prywatnym, argumentujące to niższymi kosztami realizacji tej formy ubezpieczenia [8].